

ВЗАЄМОПОВ'ЯЗАНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ І ТВОРЧОСТІ В ПЕДАГОГІЧНОМУ ПРОЦЕСІ ТА ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

Микола Вовковінський, викладач-методист вищої категорії
Ржищівського гуманітарного коледжу
аспірант
Державного вищого навчального закладу
“Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
ім. Григорія Сковороди”

ВЗАЄМОПОВ'ЯЗАНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ І ТВОРЧОСТІ В ПЕДАГОГІЧНОМУ ПРОЦЕСІ ТА ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

У статті розкрито сутність навчальної технології і творчості в діяльності вчителя, взаємозв'язок технології і творчості, а також як формуються професійні якості майбутнього вчителя.

Постановка проблеми. Сучасна підготовка майбутнього вчителя повинна бути спрямована на особистісно орієнтований творчий підхід у педагогічній роботі. Але використання педагогічних технологій дещо обмежує таку спрямованість.

Метою статті є показати взаємозв'язок педагогічної технології і творчості в роботі вчителя та намітити шляхи для їх розвитку та оптимального зіставлення.

Виклад основного матеріалу. Сутність навчальної технології. Відомо, що ефективним навчальний процес буде тоді, коли мета навчання буде адекватна можливості її досягнення і оцінки. Це питання ставив ще Я.А.Коменський, суть якого в тому, щоб застосувати єдиний метод навчання і “все піде вперед”, як злагоджений годинниковий механізм [11, 5]. Під “єдиним методом” розуміється технологія навчання та педагогічна технологія, які окремі автори ототожнюють стосовно навчального процесу чи виховного відповідно. Термін “технологія” щодо навчання Дж. Саллі вперше вжив у 1886 р. [31, 266]. У сучасному розумінні поняття “педагогічна технологія” співзвучна біхевіористичній моделі навчальної діяльності (від англ. behaviour – поведінка), тобто навчання розглядається як “поведінка, яка вимірюється”.

У нашій країні педагогічна технологія почала розвиватись у рамках педології, яка була заборонена в нас, а на Заході розчинилась в інших науках і дала поштовх для розвитку дитячої, педагогічної і генетичної психології, педагогічної соціології та етнографії дитинства. Є понад триста визначень “педагогічної технології” і “технології навчання” [31, 267].

М.В.Кларін педагогічну технологію визначає, як “системний підхід, що охоплює всі сторони розробки системи навчання – від постановки мети і конструювання навчального процесу до перевірки ефективності роботи нових навчальних систем, їх апробування і розповсюдження”. І тут же робить примітку, що “в нас це поняття використовується настільки широко, як і невизначено” [11, 11]. В.П.Безпалько відзначає, що “це проект відповідної педагогічної системи, який реалізується на практиці” і якому характерна діагностичність мети навчання, або: “це змістовна техніка реалізації навчально-виховного процесу” [4, 6, 176]. Н.Є.Мойсеюк узагальнює визначення педагогічної технології, наголошуючи на “проектуванні особистості”, за висловом А.С.Макаренка “визначеність цілей дає можливість перейти до чіткої технології виховання” [18, 477]. Головна суть у цих формулюваннях – діагностичність цілей навчання.

У зарубіжній педагогіці дане поняття обмежувалось сферою навчання (виховання є похідним від навчання): знаходження єдиного методу тільки для засвоєння учнями відповідних знань, що виражається в таксономії педагогічних цілей (від гр. taxis – розміщення по порядку і nomos – закон).

Уперше таксономія педагогічних цілей була розроблена відомим американським вченим Б.Блумом після II світової війни. У результаті досліджень були визначені загальні способи і правила чіткого формулювання, діагностики і критерії досягнення мети та впорядкування її в когнітивній, афективній (емоційно-ціннісній), психомоторній та інших областях. Наприклад, з певної теми визначаються основні моменти і

ВЗАЄМОПОВ'ЯЗАНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ І ТВОРЧОСТІ В ПЕДАГОГІЧНОМУ ПРОЦЕСІ ТА ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

завдання, які потрібно ідентифікувати в **знання, розуміння, застосування, аналіз, синтез і оцінку**, тобто у так звані, вищі таксономії Б.Блума [11, 22 – 29].

Отже, це спрощений підхід до дослідження і вивчення педагогічних явищ. По суті, ставиться “знак рівності між діяльністю і дією”, тобто діяльність поділяється на дії, які можна діагностувати, поставивши конкретні цілі, а потім оцінити їх. Якщо діяльність підмінюється дією, то складні пізнавальні й емоційні процеси випадають зі сфери педагогічної дії, що було характерним для біхевіористичної теорії. Її застосування практично обмежувалось сферою репродуктивного навчання: завчив – відтворив – дія за зразком [11, 29 – 30]. Це, звісно, істотно полегшує роботу вчителя. Йому залишається тільки нагадувати учням, щоб вони відпрацьовували кожен елемент до відповідного відсотка научуваності (моторно-тренувальна система трудового навчання 20-х – 30-х років ХХ століття у нашій школі).

Хоча технологізація навчання мала позитивні риси (якісне засвоєння навчального матеріалу тощо), але її засновники, зокрема, Л.Андерсон відзначав, що, зникаючи до неї, учень втрачає здатність до навчання без рівництва [11, 63], а виховання самостійності зараз є пріоритетним на Заході, особливо, в США.

Суть творчості в діяльності вчителя. Певною протилежністю застосуванню відповідної технології навчання є творча робота вчителя, в основі якої лежить проблемність і виховання самостійного мислення в учнів. Але зарубіжні дослідники не вважали творчість нормативною діяльністю. На Заході в 1955 – 80 рр. представники інтуїтивізму “відстоювали психологічну спонтанність творчості” і, як наслідок, неможливість керувати нею, що дало поштовх для розвитку технологізації навчання [10, 52]. У нашій країні в цей час розроблявся і впроваджувався творчий підхід, з використанням проблемності. Цьому питанню були присвячені фундаментальні монографії і праці І.Я.Лернера, О.В.Брушлинського, І.А.Льницької, Л.С.Виготського, В.І.Загв'язинського та ін. У процесі досліджень було доведено, що творчість – це об'єктивна професійна необхідність у роботі вчителя, тому що “вирішення переважної більшості педагогічних задач... не піддається алгоритмізації” [25, 90]. На це питання в даний час звертається велика увага в західних країнах. У щорічнику “Психологія освіти” (1996 р., США) критикуються цілі освіти, які висунув їхній Департамент, тому що в них не згадується про розвиток самостійного мислення учнів [32, 11 – 12].

Отже, хоча творчість, великою мірою, ґрунтується на імпровізації, вітчизняними вченими було доведено, що педагогічною творчістю можна керувати. (І.А.Зязюн, В.А.Кан-Калик, Н.М.Тарасевич та ін.) [20; 10; 26]. Тому виникає питання про те, як пов'язати творчу пошукову роботу учителя з жорсткою конкретизацією і діагностичністю мети. Заслужують уваги дисертаційні дослідження Є.С.Барбіної, О.В.Волошенко, Л.М.Кустова, Л.О.Макрідіної, С.О.Сисоевої та ін., в яких розроблені концепції готовності майбутнього вчителя до педагогічної творчості і вводиться поняття “технологія педагогічної творчості” (О.В.Волошенко) [2; 7; 15; 17; 24].

Взаємозв'язок технології і творчості у педагогічному процесі. Процес педагогічної творчості – це розв'язання педагогічних задач, які постійно постають перед учителем. Але жорстка конкретизація мети, як у біхевіористському трактуванні, відсутня, тобто, якщо педагог працює творчо, то звертається особлива увага на внутрішню мотивацію учнів у навчанні. Тому потрібно пов'язати творчу пошукову роботу діючого учителя та підготовку майбутнього вчителя з конкретизацією і діагностичністю цілей.

Якщо розглянути творчу пошукову діяльність учнів або студентів, то формування цілей для цього виду діяльності не зводиться до суми частин, з яких потім формуються цілісні знання, тому що це жорстка технологічність, яка досягається індуктивним методом (репродуктивне засвоєння знань). Хоча репродуктивність також необхідна. Наприклад, аналіз речення в українській мові або вивчення порід деревини у трудовому навчанні тощо. Очевидно, в цьому випадку можна також застосовувати таксономії Б. Блума для конкретизації або уточнення мети навчальної діяльності.

Для прикладу розглянемо методику вивчення студентами будови і роботи шкільних верстатів, визначивши основні моменти теми та ідентифікувавши їх у таксономії Б. Блума (знання, розуміння, застосування, аналіз, синтез, оцінка).

З таблиці 1 видно, що, якщо студенти засвоять шість попередніх пунктів, то з сьомим, восьмим і дев'ятим завданням вони не будуть мати труднощів, за що й отримують відповідні оцінки. В даному випадку поєднується жорстка послідовність засвоєння знань (1 – 6 пп.) та творче оволодіння ними (7 – 9 пп.).

Хоча педагогічна технологія і передбачає більш жорстку постановку мети, продуктивне

ВЗАЄМОПОВ'ЯЗАНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ І ТВОРЧОСТІ В ПЕДАГОГІЧНОМУ ПРОЦЕСІ ТА ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

Таблиця 1

Вивчення будови і роботи шкільних верстатів

№ п/п	Зміст	Цілі						Оцінка
		Знання	Розуміння	Застосування	Аналіз	Синтез		
1.	Призначення ТГВ.	*						
2.	Загальна будова.	*						
3.	Передача руху різання і передача руху подачі.	*	*		*			
4.	Правила техніки безпеки при роботі на ТГВ.	*	*	*	*			
5.	Помилки учнів при роботі на ТГВ.	*	*		*			
6.	Виготовлення виробу на верстаті.			*		*		
7.	Скласти план бесіди з учнями при вивченні будови ТГВ						*	
8.	За аналогією з ТГВ визначити передачу руху різання і передачу руху подачі свердлильного, фрезерного верстатів та токарного верстату по дереву (СТД).	*	*	*	*	*	*	
9.	Самостійне визначення помилок учнів при роботі на свердлильному, фрезерному верстатах та СТД.	*	*	*	*		*	

поєднання репродуктивності з проблемним засвоєнням можливе. Учень, засвоївши певний рівень знань, наприклад, 95%, (біхевіористична технологія) або досяг відповідного коефіцієнту засвоєння (технологія навчання за В.П.Безпальком), може вийти на інший рівень, що буде запорукою високої якості знань [4, 55,81].

Тому педагогічну технологію можна визначити ще як “систематичне і послідовне впровадження на практиці заздалегідь спроектованого навчально-виховного процесу” [4, 5]. Отже, реалізація технології навчання полягає у системному підході як загальнодержавне замовлення, що поділяється на дидактичні завдання і технологію навчання і в сукупності є педагогічною системою. За В.П.Безпальком, до дидактичних завдань належать учні, мета і зміст навчання та виховання. До технології навчання – дидактичні процеси, учителі й організаційні форми [4, 6–7].

Хоча М.В.Кларін звертає увагу на недолік технологічного біхевіористського підходу в педагогіці (“орієнтація на навчання репродуктивного типу, яке пов’язане з відтворюваністю навчального процесу”) [11, 12 –

13], В.П.Безпалько виділив у рамках технології навчання 4 рівні знань учнів (учнівський, репродуктивний, евристичний, творчий) і вказав, що “хорошу якість підготовки у будь-якій справі можна отримати при будь-якому процесі навчання, але за різний час, важливо лише добиватись, щоб він був завершеним” [4, 55 – 56, 60 – 61]. Тому для досягнення необхідних результатів навчання технологічним шляхом, учитель повинен працювати творчо, застосовуючи евристичний, творчий підхід з використанням проблемності, що стимулює виховання самостійності, але водночас цей процес повинен бути завершеним і тільки тоді можна говорити про “внутрішні зсуви”, за Н.Ф. Талізінною [11, 31], які проходять у свідомості студентів та учнів і формують творчу особистість дослідника.

У свій час творчому переосмисленню біхевіористичної моделі навчання у 80-ті рр. сприяв М.П.Щетинін, під керівництвом якого було впроваджене, так зване, “занурення” у певний цикл наук: історико-географічний, фізико-математичний, хіміко-біологічний, літературно-філологічний, у результаті якого відбувалось глибоке засвоєння і творче переосмислення

ВЗАЄМОПОВ'ЯЗАНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ І ТВОРЧОСТІ В ПЕДАГОГІЧНОМУ ПРОЦЕСІ ТА ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

учнями навчального матеріалу. Його практичні дослідження дали поштовх для проведення експериментів з модульного навчання, що є поєднанням технології і творчості в педагогічному процесі [27]. Для цього потрібно спонукати майбутнього вчителя до самовиховання професійних якостей, які є рушієм для розвитку його педагогічної техніки і творчості в рамках відповідної технології.

Формування професійних якостей майбутнього вчителя. Отже, педагогічна технологія ґрунтується на суворому науковому

дослідженні, що є вищим рівнем творчості, який передбачає реалізацію професійної майстерності. Тому, якщо майбутнього вчителя навчати умінню досліджувати свою роботу, нагромаджувати факти, аналізувати їх, створювати свою систему, виробляти свій стиль, конструювати навчальний процес – це і є творчістю у рамках відповідної технології. Звідси ми підходимо до виокремлення особистісних фахових якостей учителя, необхідних для такого виду діяльності, їх проявів і діагностики, що виражається у побудові логічних структур:

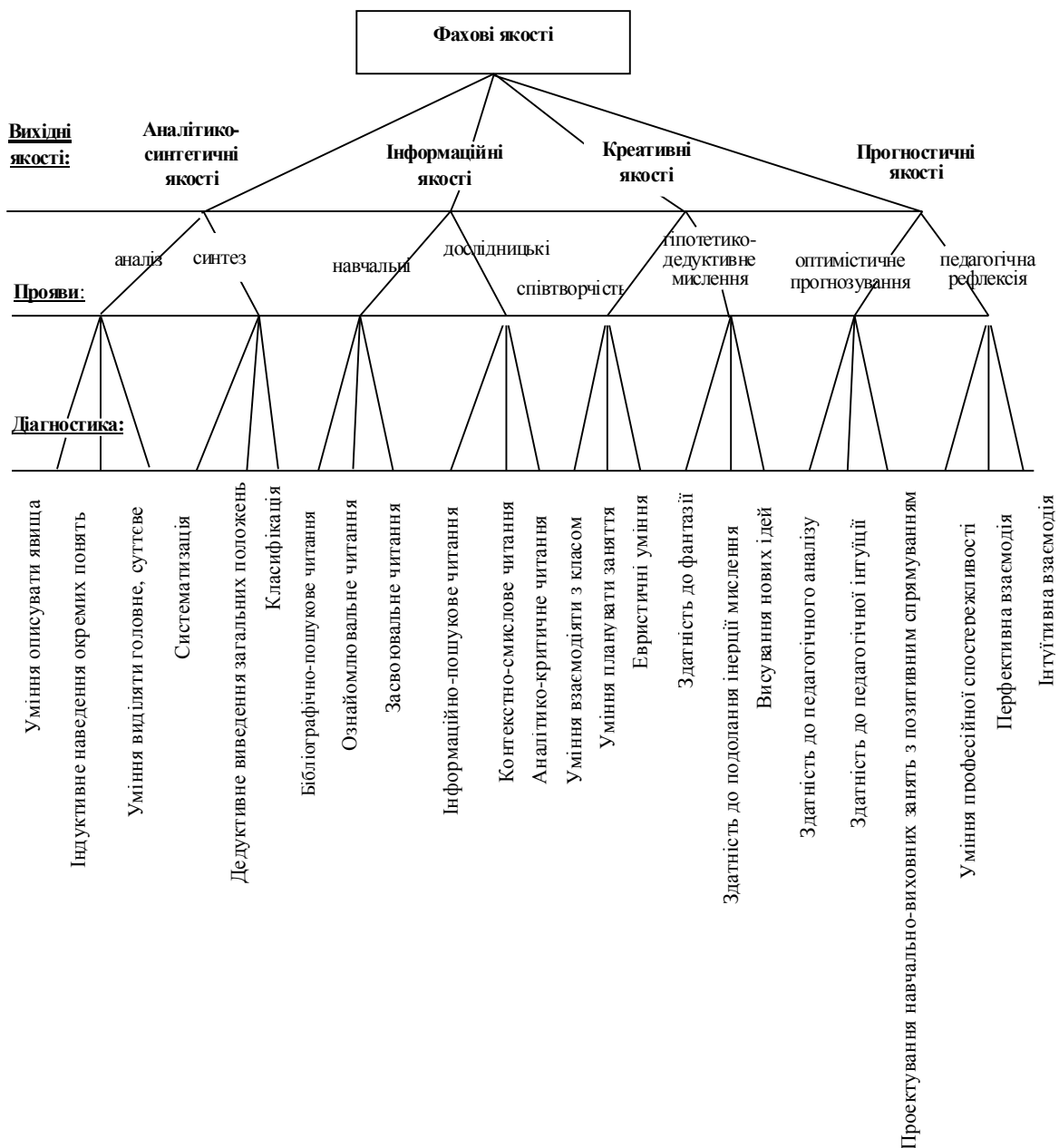

Рис. 1. Логічна структура фахових якостей майбутнього вчителя

ВЗАЄМОПОВ'ЯЗАНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ І ТВОРЧОСТІ В ПЕДАГОГІЧНОМУ ПРОЦЕСІ ТА ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

За основу взяті логічні структури, розроблені В.П.Безпальком [4, 31 – 42]. При наповненні змісту вихідних якостей, їх проявів і діагностику ми керувалися роботами таких дослідників, як С.П.Балашова, О.О.Вербицький, В.К.Гузєєв, В.А.Кан-Калик, Н.Д.Никандров, А.С.Макаренко, В.В.Богословський, О.О.Степанов, І.А.Зязюн, О.В.Киричук, В.А.Роменець, Ю.К.Бабанський, Я.І.Український, Н.М.Тарасевич, Т.Г.Тюріна, І.В.Усачова, І.І.Ільєсов, В.П.Шейнов та ін. [1, 110 – 112; 6, 36; 8, 114; 10, 36, 52 – 82; 14, 303 – 304; 16, 572; 19, 273, 287; 20, 14 – 15; 21, 220; 22, 188 – 190; 23, 493; 26, 45; 28; 29, 27 – 29; 30, 215].

З вищеперелічених фахових якостей нас цікавлять ті, які безпосередньо впливають на розвиток творчої активності майбутнього вчителя та його педагогічної техніки. Аналітико-синтезичні та інформаційні якості сформовані, або на завершальній стадії формування (старші класи та навчальні заклади I – II рівня акредитації).

Тому потрібно звернути увагу на **креативні та прогностичні якості**, а саме: **співтворчість, гіпотетико-дедуктивне мислення, оптимістичне прогнозування і педагогічну рефлексію** та намітити шляхи для їх тренування і діагностику з тим, щоб вони змогли успішно співпрацювати з класом. Для виявлення чіткого напрямку такої роботи нами складено логічні структури виділених проявів фахових якостей.

1. Педагогічна співтворчість охарактеризована В.А.Кан-Каликом, Н.Д.Никандровим, А.С.Макаренко та ін. [10, 52 – 82; 16, 572]. Як видно з рис. 2 (логічна структура № 1), співтворчість складається з таких основних компонентів (вихідних якостей): взаємодія з класом, планування заняття, евристичні якості. Кожен з цих компонентів має відповідні прояви і за останньою градацією (діагностика) можна визначити, згідно з певною методикою, ступінь оволодіння співтворчістю.

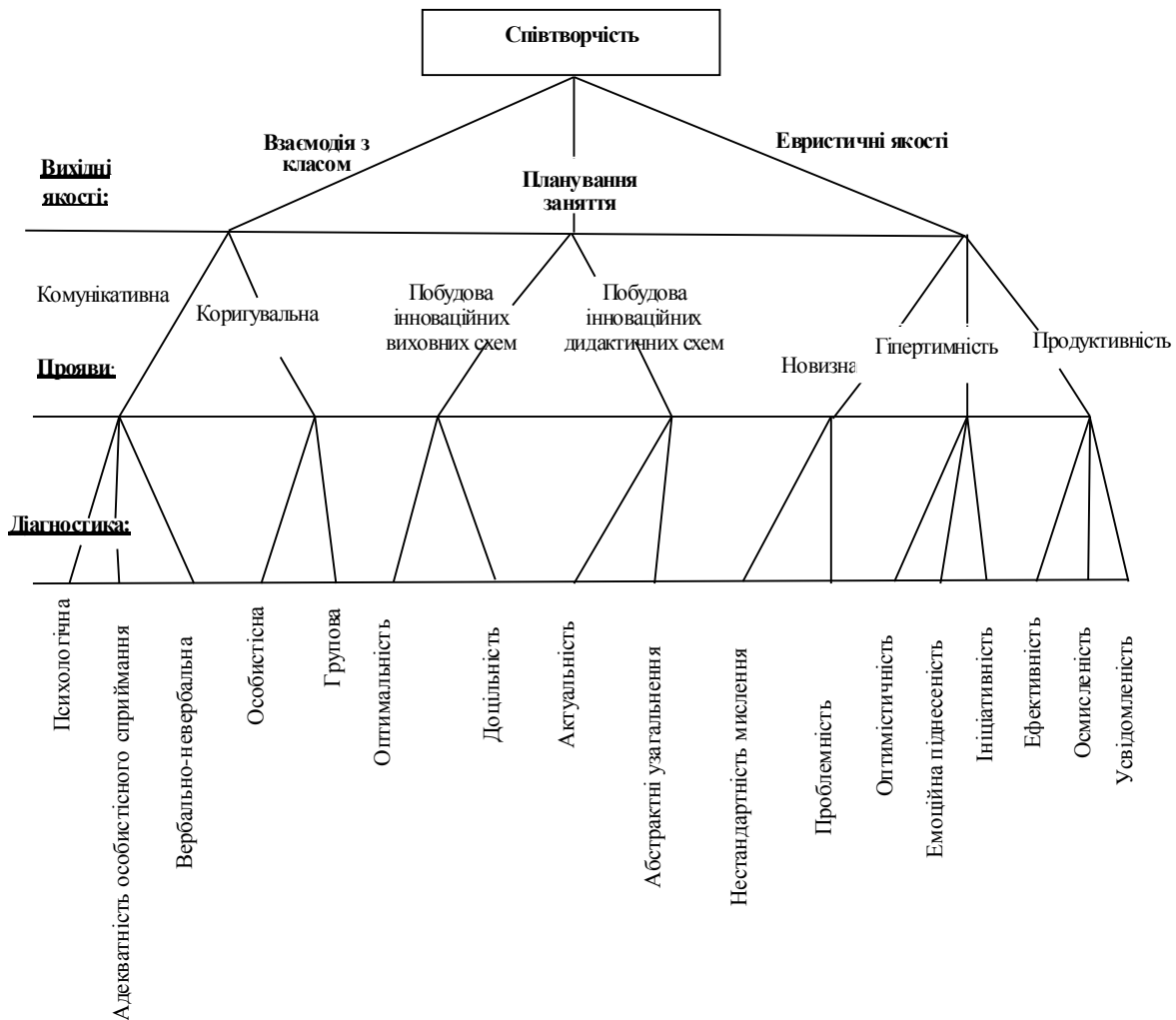

Рис. 2. Логічна структура прояву фахових якостей майбутнього вчителя № 1

ВЗАЄМОПОВ'ЯЗАНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ І ТВОРЧОСТІ В ПЕДАГОГІЧНОМУ ПРОЦЕСІ ТА ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

2. Для успішної роботи в школі кожний учитель повинен уміти осмислювати загальні, сукупні явища, щоб мати змогу передбачати педагогічні події, запобігати небажаному їх розвитку, імпровізувати, застосовувати оригінальні педагогічні ідеї тощо (див. рис. 3). Позначені на даній схемі якості запозичені в О.С.Булатової, В.В. Богословського, О.В.Ковальова, О.О. Степанова, О.В.Киричука, В.А.Роменця, Я.І.Українського та ін. [5, 23, 31 – 32, 108; 19, 273, 250 – 254; 21, 221; 22, 187 – 190].

3. Оптимістичне прогнозування – провідна

В.О.Ясвіна, О.В.Котлярова, В.В. Богословського, О.В.Ковальова, О.О. Степанова, І.А.Зязюна, [3, 116; 4, 204; 6, 14, 32, 36; 9, 75; 13, 161; 19, 287 – 289, 308; 20, 14 – 15 та ін.] можна зробити висновок, що ці компоненти (вихідні якості) проявляються у відповідних складових, які можна діагностувати і по кожній з них виробити методіку розвитку необхідних якостей педагогічної техніки. Наприклад, розумову активність можна діагностувати за повнотою освоєння практично-дійового, наочно-образного і словесно-логічного мислення (див рис. 3).

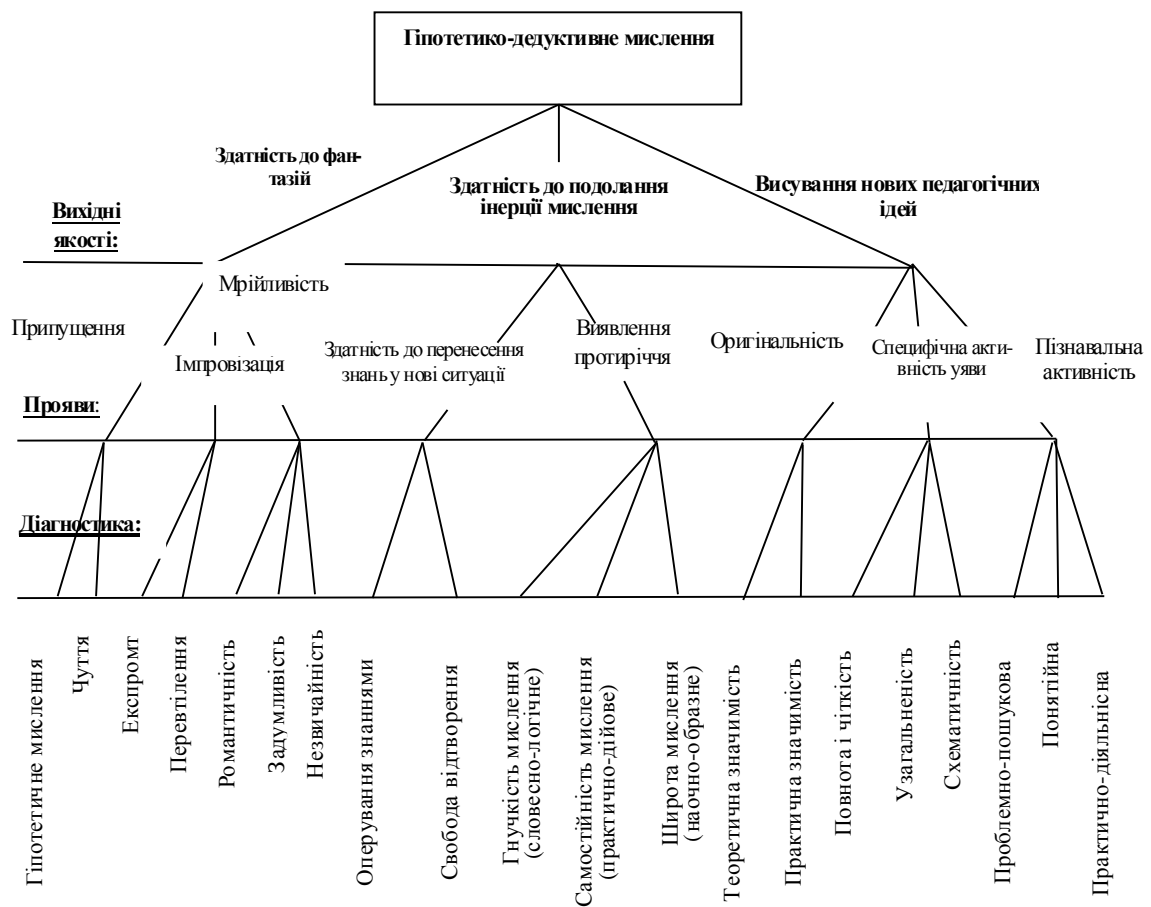

Рис. 3. Логічна структура прояву фахових якостей майбутнього вчителя №2

професійно-педагогічна якість учителя, без якої він не зможе взагалі працювати в школі. Це можна побачити на основі третьої логічної структури (№ 3, рис. 4). Над окремими складовими цієї проблеми працювали С.В.Балашова, І.А.Зязюн, В.А.Кан-Калик і Н.Д.Никандров, Г.С.Косюк, та ін. [1, 110; 20, 15; 10, 21 – 32; 12, 393, 397].

4. Педагогічна рефлексія (логічна структура № 4.) – важлива складова педагогічної техніки. На основі досліджень Ф.С. Бацевича, В.П.Безпалька, О.О.Вербицького, С.Д.Дерябо і

Висновки. Отже, в даний час, при зростанні інформаційного напрямку змісту навчання, невід'ємною складовою підготовки вчителя може бути тренінгова система. На основі аналізу попередніх теоретичних узагальнень [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 10; 17; 19; 21; 26; 28 та ін.] щодо психологічних властивостей особистості можна виділити тренінгові механізми та їх складові для розвитку та діагностики педагогічної техніки і формування творчої особистості майбутнього вчителя за такими напрямками:

ВЗАЄМОПОВ'ЯЗАНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ І ТВОРЧОСТІ В ПЕДАГОГІЧНОМУ ПРОЦЕСІ ТА ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

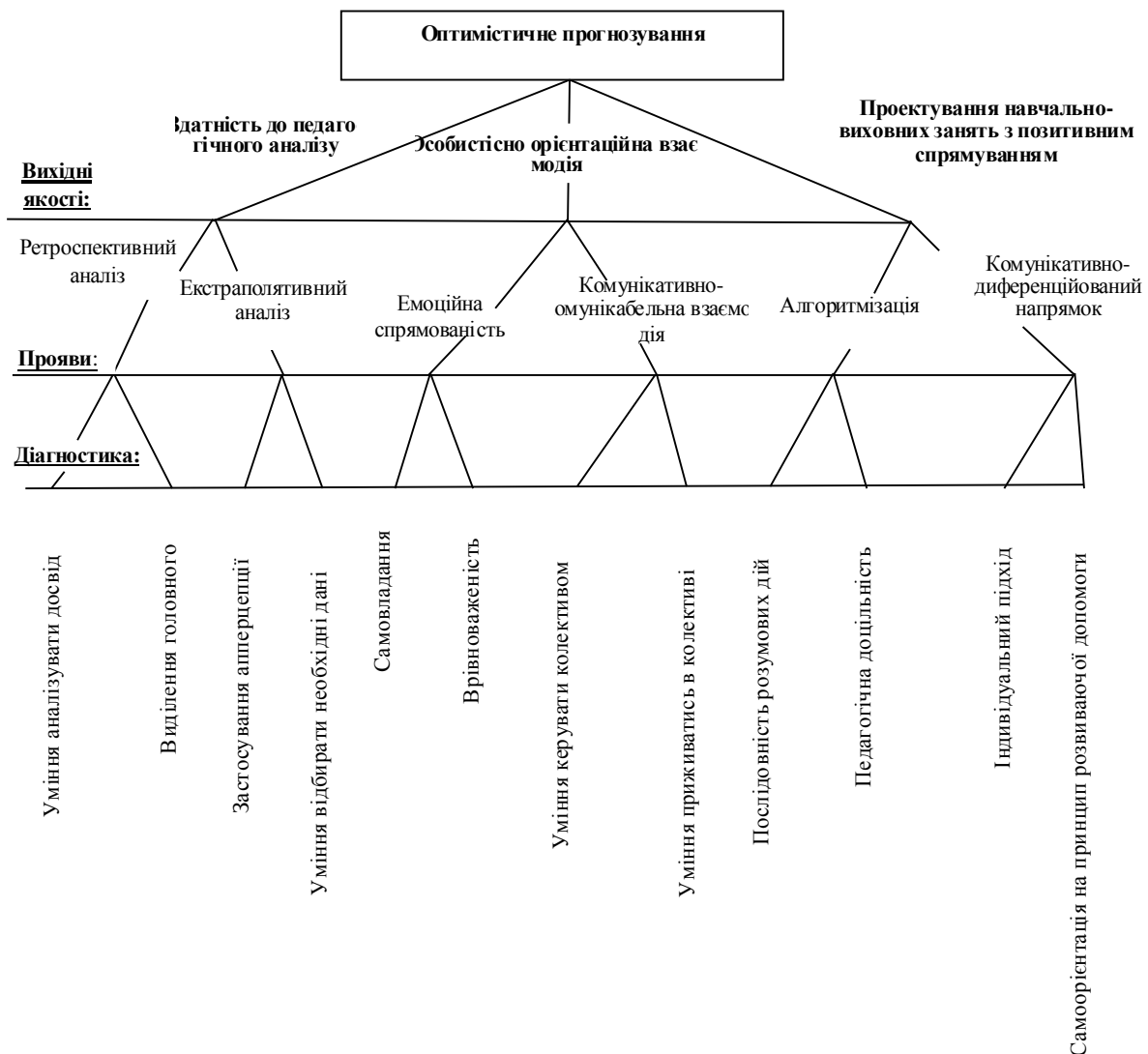

Рис. 4. Логічна структура прояву фахових якостей майбутнього вчителя № 3

I. Тренінг педагогічної особистісно рефлексивної взаємодії: 1) тренінг перцептивних здібностей: емотивність (сенситивність) (уміння розуміти, сприймати інших, прийти на допомогу); атракція (передбачення внутрішнього стану: емпатія, афективних реакцій); 2) особистісно рефлексивна взаємодія: тренінг комунікативності; тренінг емоційної стійкості і врівноваженості; 3) тренінг педагогічної інтуїції; 4) тренінг оптимістичного прогнозування; 5) тренінг голосу та дихання; 6) тренінг професійної спостережливості; 7) тренінг внутрішнього самопочуття.

II. Удосконалення механізмів мислення і мови: 1) освоєння механізмів мислення: тренінг практично-дійового мислення; тренінг наочно-образного мислення; тренінг словесно-логічного

мислення; 2) удосконалення мови: тренінг діалогічної мови; тренінг монологічної мови.

III. Удосконалення механізмів образної пам'яті і розвитку органів відчуттів: 1) освоєння образної пам'яті: тренінг зорової пам'яті; тренінг слухової пам'яті; тренінг рухової пам'яті; 2) тренінг сенсорних умінь: тренінг дистантних рецепцій: зору і слуху; тренінг сприйняття часу; тренінг сприйняття руху.

IV. Знаково-контекстне навчання основам педагогічної техніки: 1) тренінг пантоміміки: корекція осанки; робоча постава учителя (біля класної дошки, за учительським столом, під час індивідуальної бесіди з учнем); контроль і корекція ходи; тренування природного положення тіла під час стійки та ходи; контроль і корекція жестів; контроль і корекція

ВЗАЄМОПОВ'ЯЗАНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ І ТВОРЧОСТІ В ПЕДАГОГІЧНОМУ ПРОЦЕСІ ТА ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

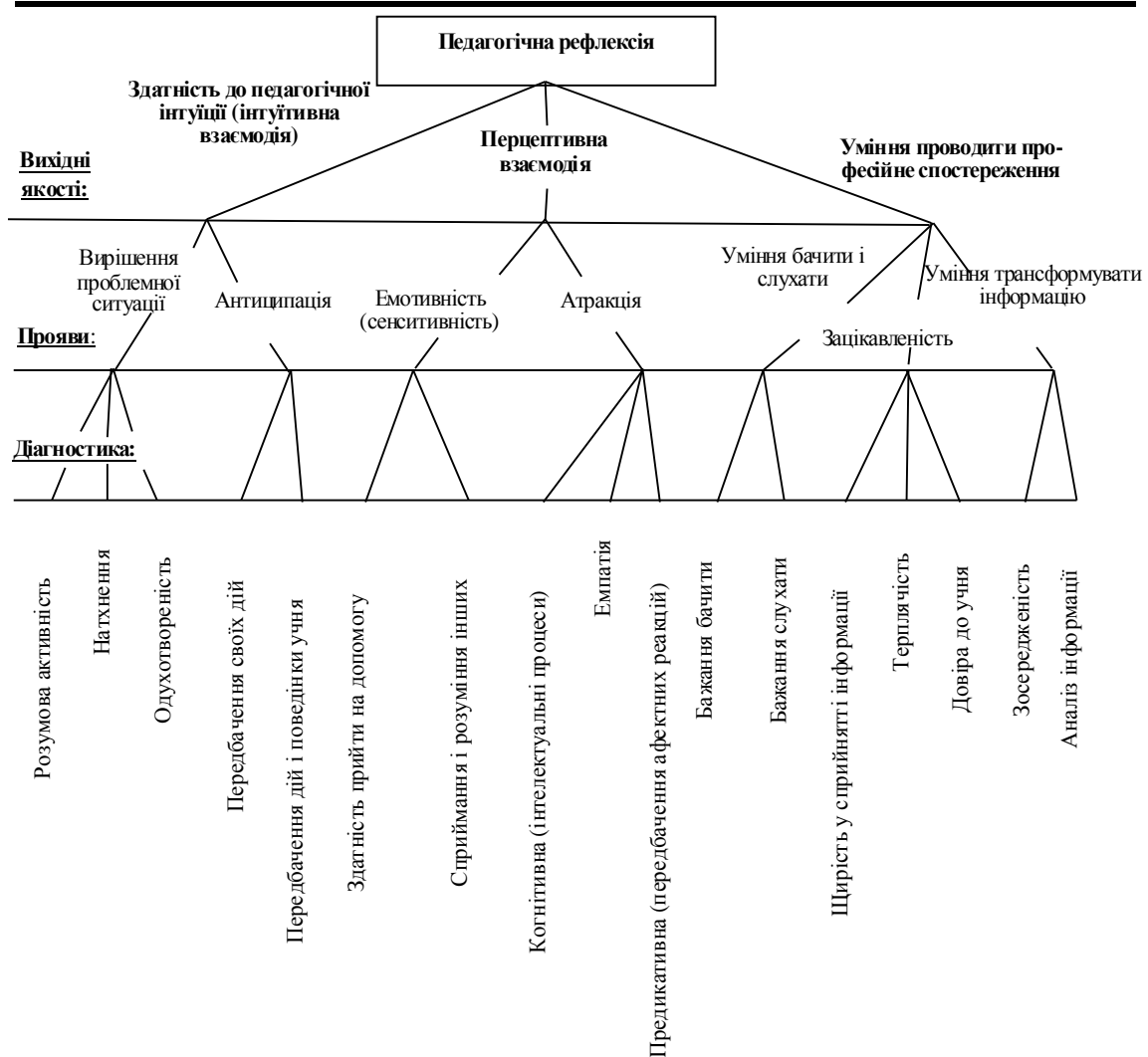

Рис. 5. Логічна структура прояву фахових якостей майбутнього вчителя № 4

авербальності; 2) тренінг міміки: мімічна виразність обличчя в цілому; мімічна виразність рота; мімічна виразність очей.

Таким чином, щоб залучити до творчості майбутнього вчителя у відповідній технологічній системі, потрібно виокремити ознаки майстерності і застосувати відповідний тренінг для оволодіння нею.

1. Балашова С.П. *Формування дослідницьких умінь у студентів в процесі вивчення природознавчих дисциплін. Дис. ... канд. пед. наук.* – К., 2000. – 228 с.

2. Барбіна Є.С. *Формування педагогічної майстерності в системі безперервної педагогічної освіти: Авторефер. дис. ... канд. пед. наук.* – К., 1998 – 36 с.

3. Бацевич Ф.С. *Основи комунікативної лінгвістики: Підручник.* – К.: Академія, 2004. – 344 с.

4. Безпалько В.П. *Слабые педагогической технологии* – М.: Педагогика, 1989. – 191 с.

5. Булатова О.С. *Педагогический артистизм: Учеб. пособие.* – М.: Академия, 2001. – 240 с.

6. Вербицкий А.О. *Активное обучение в высшей школе: контекстный подход.* – М.: Высшая школа, 1991. – 207 с.

7. Волошенко О.В. *Формування готовності майбутнього вчителя до педагогічної творчості в умовах коледжу: Автореф. ... дис. канд. пед. наук.* – К., 2000. – 20 с.

8. Гузев В.К. *Педагогическая техника в контексте образовательной технологии.* – М.: Народное образование, 2001. – 125 с.

9. Дерябо С.Д., Ясвин В.А. *Гроссмейстер общения: Иллюстрированный самоучитель психологического мастерства.* – Луганск: Глобус, 1998. – 186 с.

10. Кан-Калик В.А., Никандров Н.Д.

ВЗАЄМОПОВ'ЯЗАНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ І ТВОРЧОСТІ В ПЕДАГОГІЧНОМУ ПРОЦЕСІ ТА ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

- Педагогическое творчество. – М.: Педагогика, 1990. – 216 с.
11. Кларин М.В. Педагогическая технология в учебном процессе. // Педагогика и психология. – 1989. – № 6. – 80 с.
12. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. – К.: Радянська школа, 1989. – 608 с.
13. Котляров А.В. Освобождение от зависимостей, или школа успешного выбора. – М.: Изд-во Института психотерапии, 2005. – 448 с.
14. Краткий психологический словарь / Под ред. А.В.Петровского, М.Г. Ярошевского. – М.: Политическая литература, 1985.
15. Кустов Л.М. Подготовка учителя трудового обучения к исследовательской деятельности в условиях системы повышения квалификации: Авторефер. дисс. ... канд. пед. наук. – Екатеринбург., 1993 – 19 с.
16. Макаренко А.С. Комментарии и примечания к “Книге для родителей”. – Избр. соч.: В 3 т. – К.: Радянська школа, 1984. – Т.2. – С. 572.
17. Макрідіна Л.О. Формування у студентів педучилищ творчого ставлення до професійної діяльності: Авторефер. ... дис. канд. пед. наук. – К., 1996 – 16 с.
18. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка: Навч. посібник – К.: КДНК, 2001. – 608 с.
19. Общая психология / Под ред. В.В. Богословского, А.В.Ковалёва, А.А. Степанова – М.: Просвещение, 1981. – 383 с.
20. Основы педагогического мастерства / Под ред. И.А. Зязюна. – М.: Просвещение, 1989. – 302 с.
21. Основы психологии: Підручник / За заг. ред. О.В.Киричука, В.А.Роменця. – К.: Либідь, 1999. – 632 с.
22. Педагогика: Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов / Под ред. Ю.К. Бабанского. – М.: Просвещение, 1983. – 608 с.
23. Психологія: Підручник / За ред. Ю.Л.Трофімова. – К.: Либідь, 2001. – 560 с.
24. Сисоєва С.О. Теоретичні і методичні основи підготовки вчителя до формування творчої особистості учня: Дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. – К., 1997. – 526 с.
25. Скульський Р.П. Навчатися бути вчителем // Педагогічна творчість і майстерність: Хрестоматія / Укл. Н.В.Гузій. – К.: ВІПОЛ, 2000. – С. 86 – 98.
26. Тарасевич Н.М. Педагогічна діяльність і педагогічна майстерність // Вища і середня педагогічна освіта. – 1989. – Вип. 14. – С. 42 – 46.
27. Тубельский А. Школа Щетинина / Комсомольская правда. – 11.01.1986.
28. Тюріна Т.Г. Феномен інтуїції: Книга для педагогів, психологів, філософів. Львів: СПОЛОМ, 2005. – 120 с.
29. Усачева И.В., Ильясов И.И. Формирование учебно-исследовательской деятельности. Обучение чтению научного текста. – М.: Высшая школа, 1985, С. 26 – 27.
30. Шейнов В.П. Скрытое управление человеком. – Мн.: Харвест, 2003. – 848 с.
31. Язупов В.В. Педагогіка: Навч. посібник. – К.: Либідь, 2002. – 559 с.
32. Constance Kamil, Faye Clark, Ann Dominick. Article 2: Six National Goals // Educational psychology: Annual Editions / Editor K. M. Cauley. – 11-ed. – Guilford: Dushkin Publishin Group: Brown & Benchmark Publishers. – 1996. – 243 p.

В КОЖНІЙ ФРАЗІ – ДУМКА

“Мудрість прос тої людини в паляниці звичайній живе...”

В. Симоненко

“Зрозумійте неминучий психологічний закон праці в житті, якщо хочете жити згідно з законами душі, якщо не хочете страждати від їх порушення то майте серйозну мету в житті, якої ви могли б досягнути вільною працею, якщо ви вдало виберете працю і вкладете в неї всю свою душу, то щастя само вас відшукає”.

К. Ушинський